

Деценијска транзиција српског друштва протекла је у преовлађујућем знаку жељених евроинтеграцијских процеса. Константно пропагирана од политичко-пословних елита и медија као коначни циљ реформских стремљења, Европска унија је у очима јавног мњења подигнута на ниво парадигме жељеног, а још увек недостижног, богатог Запада, у истовремени објект фрустрације и чежње за припадношћу, чије остварење готово да представља коначни разлог нашег постојања. Поистовећујући Европску унију са идејом „Европе“ која је представљана као „поуздана тачка ослонаца, ‘сигурна кућа’, молитвена поштапаница, субјект податног обожавања“ [\[1\]](#), „Европа“ је у нашем политичком дискурсу претворена у чудесни рецепт за решење свих наших проблема, у својеврсну формулу избављења из тешкоћа, док се тежња за учлањењем описивала као повратак у првобитно стање „европејства“ као онтолошке довршености ка коме неумитно воде силе историјске детерминисаности. Логички консеквентно оваквим предубеђењима следили су искази како „морамо у Европу“ јер „Европа нема алтернативу“ па да стога свака дилема, колебање и заостајање на том путу заправо представља странпутицу која води у изолацију и пропадање.

Готово апсолутна медијска превласт овако креиране идеологеме и њој сабраног дискурса онемогућавала је иоле трезвено расправљање о реалним европским интеграционим процесима, о правој природи Европске уУније као супранационалне творевине у њеном динамичном развоју, као и о сагледавању сопствених интереса у процесу приближавања ЕУ, а свако критичко одношење било је излагано претњама априорне дисквалификације и жигосања пежоративним, па и крајње негативним синтагмама. „Србијанске елите одговор на изазов времена морају утемељити у новој мобилизацијској парадигми, у етици одговорности рационално одбацујући дилему: Косово или Европа. Србија треба елите спремне да отворе евроатлантство, а затворе поглавље стварних и метафизичких битака са светом, Србија треба елите које не генеришу замрзнуте конфликте са евроатлантском заједницом“ [\[2\]](#), само је једна у мноштву изјава која покушава да поништи сваку дилему и критичност и инаугурише неодогамаатски политички поглед на свет којем се дају квазиморални атрибути.

Суоченост са оваквим политичким светоназором, дубљи увиди у његове активности и последице које из њега произлазе, већ само што се тиче вредносних квалификација и

пројекције сопствених жеља, указују нам на то да се овде не ради о трезвеној, реалној политици руковођеној интересним процењивањем релевантних политичких факата, већ о идеологизованој, пристрасној политици у којој жеље и факта и знатној мери мењају места. Таква политика у своме развијеном изразу поприма димензије горљивог утопизма који чињенице вреднује у складу са сопственим пројекцијама, сасвим у складу са мишљењем да свака утопија почиње тамо где се окончава стварност, јер је она, насупрот реалној политици, пре свега подручје предимензионираних жеља.

Српски евроутопизам и Европска унија

Утопијске димензије присутне у политици српских евроинтеграција, дакако, не треба преувеличавати и апсолутизовати. У извесном делу оне су последица конформистичко-клијентског односа незрелих друштвених елита и представљају наручени медијски дискурс. Псеудоелите, настале и стасале у претходној друштвеној и политичкој епохи, несумњиво одишу отуђеношћу и саможивим нарцизмом, па своје незаслужено битисање на врху друштвених лествица покушавају да задрже подавањем и беспоговорним учешћем у социјал-политичком инжењерингу који им истовремено пружа и материјалну добит и психолошку компензацију у виду одржавања самоубеђења о сопственој изабраности и супериорности.

Подупрт њима, руку под руку корача и опортунизам делова појединих друштвених слојева који је свикао да се константно „прилагођава“ доминантним идеолошким токовима и политичким приликама, сматрајући овакве облике „прилагодљивости“ сопственом памећу, односно способношћу да се опстаје у датим околностима. Суочен са негативним стереотипима о сопственом народу као „хегемонистичком“, „кривом за ратове и геноцид“, док се са друге стране пројектују позитивни стереотипи о Европи и Европљанима као „развијеним“, „толерантним“, „мирољубивим“, њихово опортуно опредељење је, нарочито ако је праћено економским поткрепљењем, готово извесно. [\[3\]](#) Никада не треба превидети да опортуни и конформистички мотиви и понашања представљају погодно тле за изградњу разних уверења, пре свега ради оправдања својих поступака, те да они с временом могу да заиста поприме идеолошке димензије, укључујући и оне утопијске.

Са друге стране, ту је и идеолошко наслеђе из социјалистичког периода са својим утопијским циљевима на које указују поједини истраживачи [\[4\]](#), где је, међу одређеним идеологизованим слојевима, дошло само до промене објекта ка коме се пројектује утопијска тежња. „Европа“ је заменила пропалу утопију бескласног друштва, где је фактицитет западног супранационалног пројекта подигнут на степен остварене утопије

и „најбољег могућег света“. „Као што смо пет деценија били несрећни што Запад није у социјализму као ми, сада смо несрећни што не живимо као они. Тако је фиксирана перспектива ‘превредновања свих вредности’. Источни свет се срозава на ниво безвредног и достојног још само ‘нихилистичког уништења’.“

[\[5\]](#)

Трећи формативни утицај на српски евроутопизам долази од споља, са простора саме Европске уније. Наиме, још од самих почетака евроинтеграција, на подручју Западне Европе (ЕЕЗ, ЕЗ, ЕУ) присутне су две концепције заједнице које су међусобно противречне и које се налазе у сукобу. Једна је трезвена, реал-политичка, која је интересно посматрала ствари и која је, у складу са тиме, заправо и представљала полазиште поступности и парцијалности удруживања западноевропских националних држава. Одмерена, непретенциозна интеграција „Европе нација“ (Де Гол) око заједничких, ограничених циљева, од примарног циља развијања и одржавања мира између држава на старом континенту, сарадње у области енергије (испрва угља, челика и атомске енергије), формирања заједничког тржишта, корисних институција и монетарног система, која негује посебности, разноврсности традиције, а заједничке вредности доживљава као спој историјског наслеђа и правних норматива усаглашених консензусом, јасно нам показује да је ова концепција ЕУ заправо њен стварни историјски скелет.

Други концепт, који узима маха од краја хладноратовске епохе, стварне домете прве концепције стално реинтерпретира у утопијском кључу неолибералне идеолошке матрице. Представљајући постојећи институционални оквир ЕУ као израз просветитељских снова о рационалној, универзалној „непринудно“ заједници као довршеној творевини, ова концепција инсистира на поимању Уније као „заједнице вредности“. Те вредности су заправо идеологизоване апстракције грађанског друштва тумачене у кључу неолибералног, Фукујаминог „реализованог краја историје“ хегелијанске провенијенције које само треба, попут каквог рецепта, ширити у простору на све институционалне творевине које се налазе изван ње, и оне ће аутоматски, неумитно увести све ове просторе у постисторијско стање довршене, космополитске, бесконфликтне „грађанскости“. Поменути евроидеологизација, кроз догматизацију људскоправаштва и бирократизације, тежи поступном потирању различитости и прекидању континуитета, у кључу одсецања историјских корена и тековина свих новоинтегрисаних подручја и њихових житеља. Управо са позиција ове концепције се пропагира евроинтеграција не као условно позитивна могућност већ „објективна нужност“, „излив непосредности“; управо је она та која даје спољне импулсе овдашњим евроутопистима који им потврђују реалност мита у чије остварење верују, а насупрот коме сопствену реалност још више доживљавају као лошу, мањкаву или чак безвредну. „Попут сваког другог мита, и Европа делује као потпуна, заокружена творевина“ [\[6\]](#) наспрам које се буди осећај досадашње сопствене „изворне недовршености“, а која је, захваљујући сопственој идеализованости и апстрактности, постала „унутрашња

празнина универзалне форме“

[\[7\]](#)

, што управо због тога мами својим тотализујућим метадискурсом свакога да у њега унесе своју садржину, коју потом гута, потискује и постепено ништи новим апстракцијама и њиховим нормативистичко-бюрократским примењивањем.

Све три постојећа предуслова, компоненте утопизма, она наслеђена (резидуум социјалистичке утопије), она унутрашња (опортунистичко-конформистичка спрега и отуђеност псеудоелита у транзицији) и она спољна (неолиберални евродогматизам у пропагандно-институционалном деловању према објекту будуће „интеграције“), имају заједнички основ, јединствени корен. Сви они представљају продукте, последице модерности, односно духовно-историјског развоја света у епохи модерне из које савремени свет управо излази.

Симптоми српског евроутопизма

Готово сви назначени моменти утопијског мишљења и доживљавања човека и света дају се, у мањој или већој мери, и са мањим или већим специфичним одступањима, одредити и у феномену савременог српског евроутопизма. Наравно, овдашњи крајњи поклоници утопијског патоса и мишљења (који су, ипак, малобројни, али утицајни) тога су углавном несвесни: они себе и своје пориве, мишљења и ставове сматрају (већ у складу са предубеђењима) за нешто посве нормално, позитивно, природно и реално, нешто што је чулима очигледно и саморазумљиво.

Домаћи евроутописти нису у стању да раздвоје оно што заиста постоји од идеолошких наслага кроз чије „наочаре“ посматрају стварност и које у стварност читавају. Отуда они не виде ни себе, ни своје окружење, нити постојање ЕУ (која својом масивношћу држава чланица и популацијом од преко 400 милиона становника даје „убедљивост“ „исправности и очигледности“ њиховом виђењу „светле будућности“) са својим амбивалентним, реалним друштвеним односима, мимо својих пројекција и „разумских матрица“ којима су обузети. У једноме ипак не греше – представљајући се за „најмодерније“ припаднике друштва, они не схватају да у време краја модерности, са таквом идеолошком острашћеношћу, представљају закаснело наличје, сенку модерности која је лишена конструктивности и реалног развојног прегалаштва.

Најочигледнији показатељ њихове обузетости утопијским патосом је облик изражавања

дубоког незадовољства постојећим стањем и окружењем у коме обитавају. Сасвим разумљиво, јер друштвено окружење транзиционе Србије је заиста тешко и невесело. Међутим, управо презир, незадовољство и мржња према миљеу у коме живе и кога за све криве је код слојева са развијенијим евроутопистичким импулсима (по правилу на истакнутијим и животно повољнијим положајима у друштву) далеко већи него код већине других грађана који обитавају у знатно тежим друштвеним околностима, често и на маргини друштва, па и материјалне егзистенције. Самоубеђеност да им „природно“ припада боље или више него другима, иако заправо остварена (пошто са толико мало рада и одговорности скоро нигде у свету не би могли да имају тај степен комфора и, још више од тога, доколице) у датим околностима, само појачава њихово незадовољство и тражи непрестано – још више, не обазирајући се ни на краткорочне ни дугорочне последице које пристижу са константним испуњењем ових порива.

Све то нам само потврђује теза о унутрашњој отуђености, острашћености и незаситости свих утописта што унутрашњу егзистенцијалну празнину покушавају да надоместе, а незадовољство собом оспоље окривљујући окружење, док наде усмеравају у „свет“ у складу са усвојеним идеолошким визурама. У тој идеализацији „света“ чију комплексност потпуно превиђају, а под којим подразумевају само изразе већ дубоко истрошене западњачке модерне, све што се „од споља“ презентује као нешто „модерно“ и „напредно“ се прихвата са невероватном снисходљивошћу и потпуно некритички. Посумњати, критички вредновати „светска модерна достигнућа“, често испразне и беживотне шематизме од којих врви постмодерни свет – од псеудонауке, преко медија до уметности и трендовских дешавања, као и њихове медијски експониране гласноговорнике, доживљава се као светогрђе праћено ужасавањем. Јасан комплекс инфериорности који се повинује сваком, макар и најслабашнијем, најбесмисленијем импулсу ишчежавајуће епохе модерности брани се и правда указивањем на беду и заосталост сопственог окружења наспрам кога се заузима супериорна поза као израз комплекса „скоројевићке“ више вредности (феномен „покондирене тикве“). При томе се, са несхватљивим слепилом, потпуно превиђају нимало занемарљиве позитивне појаве и тековине друштва и људи међу којима живе, а чему дугују пуно тога што упорно поричу.

Следствено томе, идеолошки схваћена „модернизација“ у пракси се претвара мање-више у нескривену борбу против свих историјских традиција и целокупног наслеђа простора у коме живе, које се треба преваспитати, „превредновати“ или одбацити. Уместо у друштвени развој, оваква „модернизација“ поприма димензије „културног рата“ зарад крајње апстрактних вредности којима се, мада одвојеним од стварног живљења и нејасним, дају прерогативи апсолутних критеријума исправности што представљају основне репере истинитости разумевања друштвеног и личног постојања и развоја. Међутим, чак се ни према њима ови поборници „модерности“ не односе принципијелно: њима се служи и њиме се служе манипулативно, селективно. Схваћени првенствено као средство борбе против постојећег, традиционалног, народног, њихови се гласноговорници крајње непријатељски постављају насупрот замишљеног Другог,

„традиционалног-представљеног-као-негативног“, док им „универзалне вредности“ дођу више као изговор него као полазиште, које се по потреби могу и треба да пренебрегну ако се тако супротставља „негативном наслеђу“. Овакво практично одношење демаскира да се „модернизатори“ заправо позиционирају пре свега нихилистички, као негатори и ништитељи вредности, а не као поборници другачијих вредности.

Попут свих утописта и домаћи утописти сматрају да већина постојећег наслеђа и историјски створених институција кочи, смета „рационално-природном развоју“ и њиховим „еманципаторским“ амбицијама. Зато га негативно квалификују као „заосталост“ и „примитивизам“, те рационално тумаче у схематизмима пропалих модерних идеолошких пројеката. У овој тачки се сустиже евроутопистичка пропаганда са рецидивима тоталитарног, титоистичког-соцреалистичког модернизацијског експеримента. Квалификације народа, историје, вере, обичаја, традиционалне породице и друштвених односа као мрачњаштва, примитивизма и „хегемонизма“ што порађа сукобе и ратове, подудара се у длаку у обе идеолошке матрице. И више од тога – титоистичко васпитање и образовање, у највећој мери одбацујући (сем у демагошкој фразеологији) искрено левичарско настојање ка социјалној правди и неугњетавању, одгојило је читаве ешалоне квазиелита на учењима негативистичког, полуанархистичког леволиберализма што гаји дубоки презир према држави и њеним институцијама, према националној самобитности и верским слободама, а са висине се односи према практичним примерима друштвене солидарности. Њихова паразитска [8] друштвена позиција и понашање само се уподобила неолибералном глобалистичком „грађанизму“ као наредном историјско-идеолошком изразу истих утопијских стремљења присутних у епохи модерне, што, сада на темељима мистификације примата економско-тржишних односа, конфронтира екстремни индивидуализам у односу на постојеће заједнице. Идеолошко порекло ових псеудоелита лако је уочити: омиљени цитати интелектуалних поборника евроутопизма нису они из корпуса либерал-тржишног фундаментализма, односно поперовско-хајековских „каталактичара“, већ преовлађују западноевропски ревизионистички (пост)марксистички који су, посипајући се пепелом због тоталитарног усмерења соцреализма, приграбили постмодернистички дискурс и постали апологете либералног глобализма [9].

Свеприсутна идеолошка поједностављења базирана на овим изворима и цитатима, која све незападно и наводно „предмодерно“ једначе са комунистичко-фашистичким тоталитаризмом (који су, превиђа се, били модерни, западни идеолошки покрети

par excellence

) и ауторитарношћу, у служби су пропагандних активности и постмодерног „дробљења“ и „пражњења“ свих облика заједништва и солидарности које треба обесмислити и инкорпорисати у неолиберални, глобалистички корпоративни поредак.

Домаће евроутопистичко поимање савремене државе, оптерећено мржњом и

предрасудама, такође одише амалгамом некадашњих и садашњих идеолошких уверења. „Одумирање државе“ замењено је „минималном државом“ као сервисом корпоративно-тржишног здања у чијег се клијента и заступника она мора претворити. Једина „позитивна“ државна функција мимо тога види се у могућности инструментализације државног апарата као репресивног средства против традиције схваћене за заосталост и препреку „модерности“, односно против „неосвешћеног и непреобраћеног“ народа. Паразитски менталитет утописта ипак се не окреће идеализованој тржишној утакмици и предузетништву, већ „качењем“ на државне фондове и битисањем у парадржавним и државним институцијама, које наводно теже „реформисати“. При томе се види право лице ових идеолошких стремљења, које иза ширења утопистичког дискурса и сукобљавајуће-деструктивног руковођења „презрених постојећих институција“ показује *дубоку неспособност да реши актуелне, савремене друштвене проблеме*. Уместо да реформишу институције, они их паралишу. Уместо да унапреде привредне активности и развијају здраве тржишно-пословне односе и културу, они их монополишу, гуше, распродају имовину за багателу да би напунили буџетске фондове које касније користе за сопствено самоодржање, тј. спровођење псеудореформског паразитства.

Поменуте активности праћене су типичном идеолошко-утопистичком аргументацијом. Са једне стране се верује у потпуну рационализацију најширег друштвеног живота кроз октроисање до бесмисла метастазираних формалних правила одношења којима се „упристојава“, „реформише“ друштво и преображава, у складу са апстрактно постављеним идеалним вредностима, „исправан“ институционални поредак. Галиматијас формализација и правила, некреативно и неприлагођено стварним околностима и без икаквог увиђања о стварним последицама њиховог примењивања, буквално се преписује ради опонашања свог „идеализованог узора“. Издате директиве и налози се теже не само достићи, већ и ревносно надмашити. Сијасет модела, „стратегија развоја“ и готових рецепата као основа законских пројеката, у ствари испуњених контрадикторношћу и обезличеним новогovorом, више уносе конфузију и раздор кроз беспотребно фаворизовање проблематичних друштвених тенденција којима се прибавља „модернистички дигнитет“, док се стварни и битни друштвени проблеми препуштају судбини, прикривају или поричу статистичким самообманама. Све то скупа доводи до најшире друштвене парализе и пропадања. Међутим, због тога се међу евроутопистима не врши самокритичко преиспитивање својих полазних становишта, већ се одговорност поново пребацује на „заостало друштвено окружење“, па се „лек“ тражи у још већем, бољем и „принципијелнијем“ прегнућу у примени утопистичко-псеудореформских рецепата. Једино одступање од историјских претеча оваквог утопистичко-реформистичког ревновања, и истовремени показатељ да се ради о закаснелом, промашеном утопистичком сурогату јалових снага и размера, показују њихова понашања у којима се ово „прегнуће“ клони од свакаквог саможртвовања, стварног личног одрицања и напора. Зарад утопијских идеала се жртвују други, док се за себе пре свега жели обезбедити конформистичко животарење и позиција друштвених арбитара заштићених од одговорности за сопствене поступке.

Српски евроутопизам има и своје „локалне“ специфичности. Поред историјске превазиђености и заосталости која се огледа у погрешном, „модернистичком“ приступу у време постмодерног изласка савременог света из ове епохе, и стога погрешног одређења проблема ког треба „отклонити“ (за шта се, по дефиницији, сматрају национализам, традиција, чак и „тоталитаризам“, док је главни савремени проблем света атомизација човека и друштва и одсуство темељних вредности које их повезују и удружују), он остварење своје утопије, и по томе је готово јединствен у свету, не пројектује само у „светлу будућност“ евроунионистичког интегрисања, већ – и у прошлост југоносталгије.

Интимни пориви српских евроутописта Европску унију доживљавају као замену за несталу СФРЈ, а у њеним компликованим институцијама, ротационим председништвима и издашним фондовима из којих „капљу“ донације виде носталгичну могућност да „понове историју“ и обнове своје младалачке успомене животарења на туђим јаслама. Будући да су српске псеудоелите настале и стасале у свом паразитском битисању у СФРЈ, да су тамо функционисале као део средњих и виших слојева у спрези српских ненародних, бирократско-идеолошких кланова и структура заједно са припадницима „западнобалканских нација“ (под слоганом „слаба Србија – јака Југославија“), њихово понашање је, у складу са сопственим фантазијама које у будућности виде „бољу прошлост“, сасвим „логично“: како би се у жељеној Европској унији вратили у пропалу утопију своје младости, српски евроутописти некритички прихватају готово све погледе на распад Југославије из перспективе некада братских, отцепљених република. Њима се све неподопштине из прошлости „прогледавају кроз прсте“, а за ратна разарања се, са беспризорним аутошовинизмом, непомирљиво криви свој народ и своја држава. Управо у овој тачки српски евроутопизам долази до крајњег апсурда. Јер, ЕУ нити је социјалистичка Југославија, нити функционише по принципу издржавања „подобне клијентеле“, нити народи у окружењу желе обнављање југоносталгије у европско-западнобалканској варијанти, већ је најдубље презиру, нити икоме, сем као „корисни извршиоци налога“, овакве евроутопистичке квазиелите – дугорочно требају.

(Рад је настао у оквиру пројекта 149026 који финансира Министарство за науку и технолошки развој)

Литература:

- Антонић, Слободан, *Срби и евро-Срби*, Чигоја штампа, Београд 2007.

- Брдар, Милан, *Филозофија у Дишановом писоару. Постмодерни пресек двадесетовековне филозофије*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци 2002.
- Великоња, Митја, *Евроза, критика новог евроцентризма*, Библиотека XX век, Београд 2007.
- Делимо, Жан, *Страх на западу I–II*, Књижевна заједница Новог Сада – Дневник, Нови Сад 1987.
- Флоровски, Георгије, *Метафизички предуслови утопизма*, Модерна, Београд 1991.
- Кестлинг, Х., *Utopie und Eschatologie im 19. Jahrhundert*, Хајделберг 1952.
- Кнежевић, Милош, *Евроскептицизам*, Заслон, Шабац 2008.
- Лакићевић, Драган, *Филозофски извори политичког месијанства*, Светови, Нови Сад 1994.
- Милутуновић, Владимир, *Постидеологије, Утопија*, Београд 2008.
- Сиоран, Емил, *Историја и утопија*, Алеф, Градац 1987.
- Талмон Џ., „The Origins of Totalitarian Democracy“, Norton & co., London, 1955.

- Хофбауер, Ханс, *Проширење ЕУ на исток*, Филип Вишњић, Београд 2004.

- Цветковић, Владимир, *Воља за ново*, Дерета, Београд 2007.

[1] Милош Кнежевић, *Евроскептицизам*, Заслон, Шабац 2008, стр. 68

[2] Снежана Кресоја, „Косово у паралелној димензији стварности“, *Република*, бр. 426–427, 12–30. април 2008.

[3] Слободан Антонић, *Срби и евро-Срби*, Чигоја штампа, Београд 2007, стр. 147–148.

[4] Пре свега Милан Брдар у књизи *Филозофија у Дишановом писоару. Постмодерни пресек двадесетовековне филозофије*, глава „Источна Европа: парергонална празнина“, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци 2002.

[5] Исто, стр. 138.

[6] Митја Великоња, *Евроза, критика новог евроцентризма*, Библиотека XX век, Београд 2007, стр. 31.

[7] Исто, стр. 31.

[8] У изворном грчком смислу те речи паразит (пара-ситос (жито)) означава буквално узимање хране од другог, живот на другоме уз помоћ прилагођавајуће структуралне модификације. Међутим, домаћи евроутописти одлазе корак даље – они се не

прилагођавају друштву и држави на којој паразитирају, већ покушавају да је приморају да се она прилагоди њима и њиховим потребама, што представља израз бахатог идеолошког безумља.

[\[9\]](#) Ову чињеницу први је уочио филозоф Владимир Милутуновић у књизи *Постидеологије*, Утопија, Београд 2008, стр. 72.